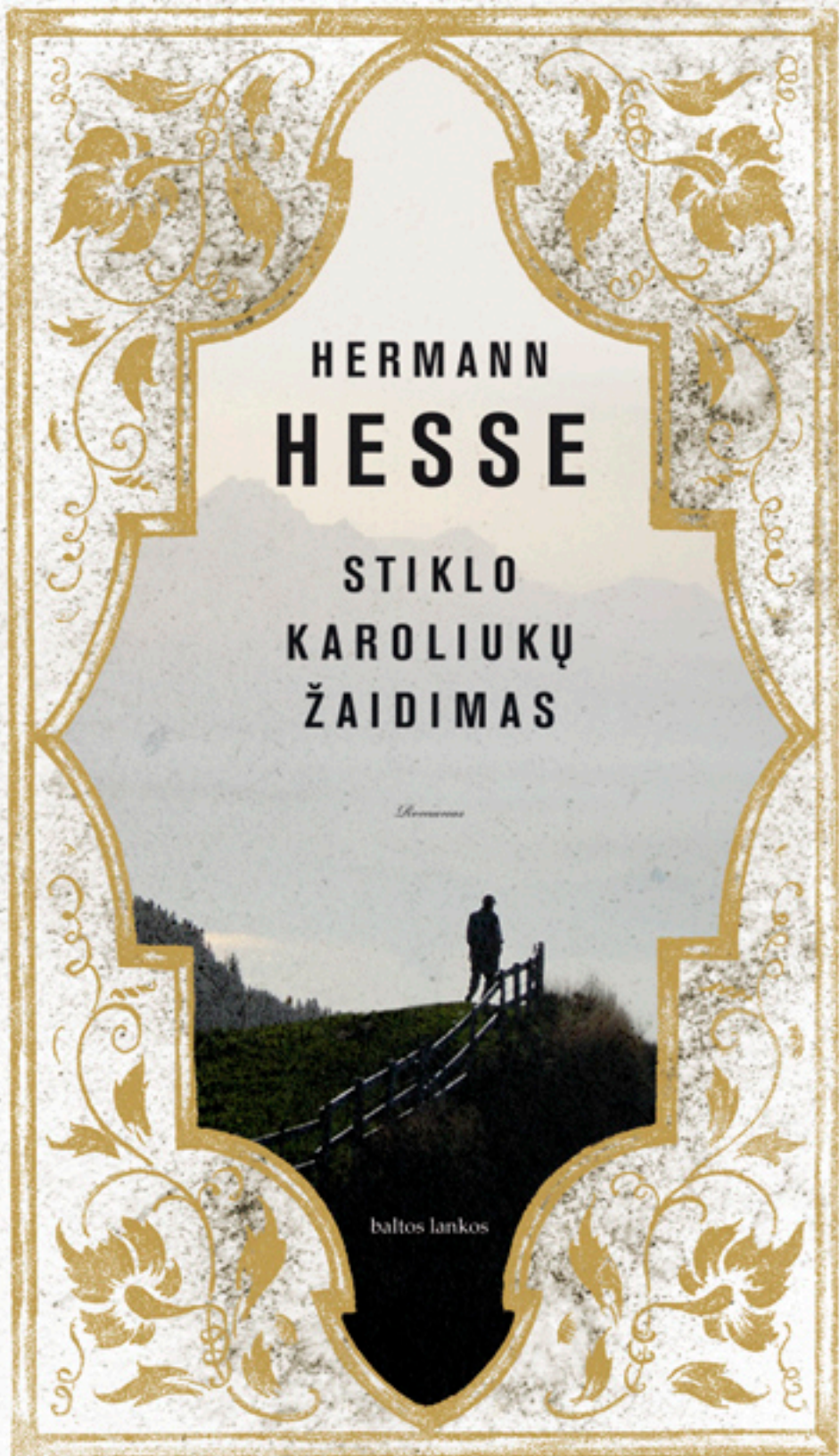

HERMANN
HESSE

STIKLO
KAROLIUKŲ
ŽAIDIMAS

Hermann

baltos lankos

HERMANN HESSE

STIKLO
KAROLIUKŲ
ŽAIDIMAS

*Jozefo Knechto, vadinamo Magister Ludi, gyvenimo
aprašymas podraug su Knechto paliktais kūriniais*

ROMANAS

Iš vokiečių kalbos vertė Vytautas Petrauskas ir
Dominykas Urbas

baltos lankos

Rytų kraštų piligrimams

TURINYS

STIKLO KAROLIUKU ŽAIDIMAS

Mėginimas duoti visiems suprantamą jo istorijos įvadą / 10

JOZEFO KNECHTO, VADINAMO *MAGISTER LUDI*, GYVENIMO APRAŠYMAS / 39

Pašaukimas / 41

Valdcelė / 73

Studijų metai / 93

Du ordinai / 121

Misija / 147

Magister Ludi / 171

Tarnyboje / 193

Du poliai / 219

Pokalbis / 239

Pasiruošimai / 265

Raštas / 285

Legenda / 307

JOZEFO KNECHTO PALIKTIEJI RAŠTAI / 353

Mokinio ir studento eilėraščiai / 355

Skundas / 355

Nuolaida / 355

Bet realybės trokštame... / 356

Raidės / 357

Skaitant senovės filosofą / 358

Paskutinis stiklo karoliukų žaidėjas / 359

Bacho tokata /	359
Sapnas /	360
Tarnystė /	363
Muilo burbulai /	364
Paskaitinėjus „Summa contra gentiles“ /	365
Pakopos /	366
Stiklo karoliukų žaidimas /	367
Trys gyvenimai /	368
Žiniuonis /	368
Nuodėmklausys /	401
Indiškas gyvenimas /	428
Komentarai /	459

STIKLO KAROLIUKŲ ŽAIDIMAS
Mėginimas duoti visiems suprantamą jo istorijos įvadą

*...non entia enim licet quodammodo levibusque hominibus
facilius atque incuriosius verbis reddere quam entia, verumta-
men pio diligentique rerum scriptori plane aliter res se habet:
nihil tantum repugnat ne verbis illustretur, at nihil adeo necesse
est ante hominum oculos proponere ut certas quasdam res, quas
esse neque demonstrari neque probari potest, quae contra eo ipso,
quod pii diligentesque viri illas quasi ut entia tractant, enti
nascendique facultati paululum appropinquant.*

ALBERTUS SECUNDUS*

tract. de cristall. spirit, ed. Clangoret Collof. lib. I, cap. 28,
Jozefo Knechto ranka taip išversta:

...tegu lengvabūdžiai žmonės sau mano, kad tam tikru atžvilgiu lengviau ir ne taip atsakinga vaizduoti žodžiais neegzistuojančius daiktus negu egzistuojančius, bet dievobaimingam ir sąžiningam istorikui atsitinka kaip tik atvirkščiai: niekas nesiduoda taip sunkiai pavaizduojama žodžiais ir vis dėlto nieko nereikia taip akivaizdžiai parodyti žmonėms, kaip tam tikrų daiktų, kurių egzistavimas nėra nei įrodomas, nei tikėtinas, bet kurie kaip tik dėl to, kad dievobaimingi ir sąžiningi žmonės juos laiko tartum esamais, per žingsnį priartėja prie būties ir galimybės gimti.

* Šis (1) ir kiti skaitmenimis pažymėti žodžiai komentuojami knygos pabaigoje.

Šioje knygoje mes ketiname surašyti tas negausias žinias, kurias mums pavyko surankioti apie gyvenimo kelią, nueitą Jozefo Knechto, *Ludi Magistri Josephi III*, kaip jis vadinamas Stiklo karoliukų žaidimo archyvuose. Nepamirštame fakto, kad šis mėginimas šiek tiek prieštarauja ar bent atrodo prieštaraujantis vyraujantiems dvasinio gyvenimo dėsniams ir papročiams. Juk kaip tik išdildyti individualumą, kiek galint labiau įtraukti atskirą asmenį į auklėjamųjų įstaigų ir mokslų hierarchiją yra vienas iš aukščiausių mūsų dvasinio gyvenimo principų. Ir šis principas turi tokią seną tradiciją, jog šiandien nepaprastai sunku, o dažnai ir visiškai neįmanoma surankioti biografinių ir psichologinių detalių apie atskirus asmenis, ypačiai nusipelnčius šiai hierarchijai; labai dažnai net jų vardų nesiseka nustatyti. Toks jau yra vienas iš mūsų Provincijos dvasinio gyvenimo požymių, kad jos hierarchinė organizacija anonimiškumą laiko savo idealu, labai priartėdama prie šito idealo įgyvendinimo.

Jeigu vis dėlto atkakliai bandome šį bei tą patirti apie Žaidimo magistro Jozefo III gyvenimą ir bent apytikriai apmesti jo asmenybės paveikslą, tai darome tat, kaip esame įsitikinę, ne todėl, kad mėgintume sukurti asmens kultą ir negerbtume papročių, bet, priešingai, vien norėdami pasitarnauti tiesai ir mokslui. Yra tokia sena taisyklė: juo griežčiau ir ryžtingiau mes formuluojame kokią tezę, juo būtiniau ji reikalauja antitezės. Mes remiame ir gerbiame idėją, kuria pagrįstas mūsų institucijų ir mūsų dvasinio gyvenimo anonimiškumas. Bet, vos žvilgtelėję į to dvasinio gyvenimo priešistorę, būtent į Stiklo karoliukų žaidimo raidą, neišvengiamai pamatysime, kad kiekviena šios raidos fazė, kiekvienas Žaidimo išplėtimas, kiekvienas pakeitimas, kiekvienas esminis jo posūkis – vis tiek, ar jį laikytume pažangiu, ar konservatyviu, – nors tiesiai ir nenurodo vienintelio ir tikrojo autoriaus, vis dėlto itin akivaizdžiai atsiskleidžia per asmenį, kuris tą pakeitimą įvedė, kuris tapo pertvarkymų ir patobulinimų įrankiu.

Tiesa, mūsų šiandieninis asmenybės supratimas gerokai skiriasi nuo to, kaip į ją žiūrėjo senesnių laikų biografai ir istorikai. Galėtum pasakyti, kad jiems, ir būtent autoriams tų epochų, kurios neabejotinai buvo linkusios į biografijas, esminis asmenybės bruožas atrodė jos

* Žaidimo magistras Jozefas III. (Lot.)

nukrypimas nuo normos, anomalija ir unikalumas, dažnai net tiesiog patologija, o mes šiandien iš viso kalbame apie reikšmingą asmenybę tik tada, kai sutinkame žmogų, kuriam, išsižadėjus bet kokio originalumo ir keistybės, pavyksta kuo tobuliau įsijungti į visuotinę, kuo tobuliau pasitarnauti antasmeniniam reikalui. Pažiūrėję atidžiau, pamatysime, kad jau ir senovėje buvo žinomas tas idealas: pavyzdžiui, „išminčiaus“ ir „tobulojo“ paveikslas senovės Kinijoje arba Sokrato mokymo apie dorybę idealas nelabai nė skiriasi nuo mūsų šios dienos idealo, ir ne viena didelė dvasinė organizacija, kaip kad Romos bažnyčia didžiausio savo klestėjimo epochose, laikėsi tokių pat principų, ir ne viena iš jos didžiųjų figūrų, kaip, sakysim, Tomas Akviniėtis, atrodo mums, nelyginant ankstyvosios graikų skulptūros, panašesnės į klasikinius tipų atstovus negu į atskirus asmenis. Vis dėlto prieš dvasinio gyvenimo reformaciją, kuri prasidėjo dvidešimtame amžiuje ir kurios įpėdiniai mes esame, tas autentiškas senasis idealas buvo bemaž visiškai žuvęs. Mes nustembame, kokioje nors anų laikų biografijoje radę išsamų pasakojimą, kiek brolių bei seserų turėjo herojus arba kiek dvasinių randų ir randelių liko jo sieloje, kol jis atitrūko nuo vaikystės, kol įveikė brendimo amžių, kol kovojo dėl pripažinimo, kol siekė meilės. Mus, šių laikų žmones, domina ne herojaus patologija ir ne jo šeimos istorija, ne jo lytinis gyvenimas, virškinimas ir miegas; net ir jo dvasinė priešistorė, jo formavimasis, veikiant mėgstamoms studijoms, mėgstamoms knygoms ir taip toliau, mums ne per daug rūpi. Mums tik tas yra herojus, tik tas vertas ypatingo dėmesio, kuris prigimties ir auklėjimo dėka pajėgė beveik visiškai subordinuoti savo asmenį hierarchinei funkcijai ir vis dėlto neprarado to galingo, gaivaus, nuostabaus stimulo, kuris sudaro individo aromatą ir vertę. O jeigu tarp asmens ir hierarchijos kyla konfliktų, tai kaip tik šiuos konfliktus mes laikome asmenybės didumo išbandymu. Nepritardami maištininkui, kuris, geismų ir aistrų skatinamas, liaujasi pripažinęs tvarką, mes juo labiau gerbiame aukų, išties tragiškų, atminimą.

Ir kada kalbame apie herojų, šitą tikrai pavyzdinį žmogų, tai mums atrodo, jog yra leistina ir natūralu domėtis asmeniu, vardu, veidu ir mostu, nes ir tobuliausioje hierarchijoje, tvarkingiausioje organizacijoje mes įžiūrime anaipol ne mašineriją, sumontuotą iš negyvų ir iš esmės abejingų dalių, bet gyvą kūną, susidedantį iš atskirų dalių

ir gaivinamą organų, kurių kiekvienas turi savo būdą ir savo laisvę ir yra gyvenimo stebuklo dalyvis. Neišleisdami to iš akių, mes ir stengėmės surankioti žinias apie Stiklo karoliukų žaidimo magistro Jozefo Knechto gyvenimą ir ypačiai – sukaupti visus jo paties raštus; mums taip pat pavyko aptikti kelis rankraščius, kurie, mūsų nuomone, verti skaitytojų dėmesio.

Be abejo, tai, ką mes turime pranešti apie Knechto asmenį ir gyvenimą, Ordino nariams ir ypačiai Stiklo karoliukų žaidimo meistrams viskas ar bent iš dalies yra žinoma, ir jau todėl mūsų knyga yra skirta ne vien tam ratui, bet tikisi jautraus skaitytojo ir už jo ribų.

Anam siauresniam ratui mūsų knyga nebūtų reikalinga nei įvado, nei komentarų. Tačiau kadangi savo herojaus gyvenimu ir raštais norime sudominti ir skaitytoją už Ordino ribų, mums iškyla sunkokas uždavinys parašyti šiai knygai populiarių įvadą, supažindinantį mažiau pasirengusį skaitytoją su Stiklo karoliukų žaidimo prasme ir istorija. Pabrėžiame, kad tai populiarius įvadas, ir kitoks jis būti nesiekia, taip pat nemaž nepretenduoja aiškinti Žaidimo problemų ir jo istorijos klausimų, diskutuojamų pačiame Ordine. Laikas šiai temai objektyviai nušviesti dar toli gražu neatėjo.

Taigi nelaukit iš mūsų pilnos Stiklo karoliukų žaidimo istorijos ir teorijos: net iškilesni ir sumanesni už mus autoriai šiandien nepajėgtų to padaryti. Šis uždavinys lieka vėlesniems laikams, jeigu tik ligi tol išliks ir šaltiniai, ir dvasinės prielaidos. Nė tiek to nebus mūsų kūrinys Stiklo karoliukų žaidimo vadovėlis – toks vadovėlis irgi niekad nebus parašytas. Šito žaidimų žaidimo taisyklės galima išmokti tik tai įprastu, nustatytu būdu, reikalaujančiu daugelio metų, ir nė vienam išrinktųjų niekad nerūpės palengvinti jiems mokymąsi.

Tos Žaidimo taisyklės, jo ženklų kalba ir gramatika yra lyg ir kokia didžiai išstobulinta slaptoji kalba, kuri aprėpia daugelį mokslų ir menų, o ypačiai matematiką ir muziką (tikriausiai – muzikos mokslą) ir gali išreikšti ir susieti tarpusavy bemaž visų mokslų turinį ir rezultatus. Taigi Stiklo karoliukų žaidimas yra žaidimas visais mūsų kultūros turiniais ir vertybėmis, meistras žaidžia jais, kaip menų klestėjimo epochose tapytojas žaisdavo savo paletės dažais. Visa tai, ką žmonija savo kūrybingais amžiais sukūrė pažinimo, didžiųjų minčių ir meno sferoje, visa tai, kas vėlesnėse epochose buvo apvilta mokslinių sąvokų

rūbu ir pavirto intelektualine nuosavybe, – visą tą milžinišką dvasinių vertybių medžiagą Stiklo karoliukų žaidimo meistras valdo kaip vargonininkas savo vargonus, ir tie vargonai yra bemaž neįsivaizduojamo tobulumo, jų manualai ir pedalai aprėpia visą dvasinį kosmosą, jų registrai beveik nesuskaitomi, teoriškai šiuo instrumentu galima atkurti visą dvasinį pasaulio turinį. Tie manualai, pedalai ir registrai yra tvirtai nustatyti, pakeisti jų skaičių bei tvarką ir juos patobulinti galima nebent teoriškai: Žaidimo kalbos praturtinimą, įtraukiant į ją naują turinį, kuo griežčiausiai kontroliuoja aukščiausia Žaidimo vadovybė. Užtat šios tvirtos konstrukcijos, arba, pasiliekant mūsų pavartotą įvaizdį, painios tų milžiniškų vargonų mechanikos rėmuose žaidėjui atsiveria begalė galimybių ir kombinacijų, ir kad tarp tūkstančio griežtai pagal taisykles sužaistų partijų bent dvi būtų ne vien iš paviršiaus panašios, yra beveik neįmanomas daiktas. Jeigu net taip atsitiktų, kad du žaidėjai savo Žaidimo turiniui pasiimtų tą patį nedidelį temų rinkinį, abu Žaidimai galėtų vykti ir atrodyti visai skirtingai, pareinamai nuo žaidėjų mąstysenos, charakterio, nuotaikos ir virtuoziškumo.

Galų gale kiekvienas istorikas visiškai savo nuožiūra gali į kokius tik nori laikus nukelti Stiklo karoliukų žaidimo atsiradimą ir priešistorę. Mat, kaip ir kiekviena didi idėja, Žaidimas, tikrai sakant, neturėjo pradžios; tačiau – ir būtent kaip idėja – jis egzistavo visada. Kaip idėja, kaip nuojautą ir kaip išsvajotą idealą šito Žaidimo užuomazgų mes randame jau senaisiais laikais, pavyzdžiui, Pitagoro filosofijoje, paskiau antikinės kultūros vėlyvaisiais amžiais, gnostinėse helenistinėse sferose, ne mažiau senovės Kinuose, paskui vėl arabų bei maurų dvasinio gyvenimo didžiausio pakilimo momentais, o toliau jo priešistorės pėdos veda per scholastiką ir humanizmą į septyniolikto ir aštuoniolikto amžiaus matematikų akademijas ir iki pat romantinės filosofijos bei Novalio magiškų svajonių runų. Kiekvienas dvasios poslinkis link idealaus tikslo, link *universitas litterarum*^{*}, kiekviena platoniškoji akademija, kiekvienas dvasinio elito bendravimas, kiekvienas bandymas suartinti tiksluosius ir laisvuosius mokslus, kiekvienas mėginimas sutaikinti mokslą ir meną arba mokslą ir religiją buvo pagrįstas ta pačia amžina idėja, kuri mums įgavo pavidalą Stiklo

* Mokslų visuma. (Lot.)

karoliukų žaidimu. Tokie genijai, kaip Abeliaras², kaip Leibnicas, kaip Hégelis, be abejo, puoselėjo svajonę sutalpinti dvasinį universumą į koncentrines sistemas ir gyvą dvasingumo bei meno grožį sujungti su magiška tikslųjų disciplinų formulavimo galia. Tais laikais, kai muzika ir matematika bemaž tuo pačiu metu gyveno klasikinį periodą, abi šios disciplinos dažnai bendravo ir apvaisindavo viena kitą. O dviem šimtmečiais prieš tai Nikolajaus Kuziečio³ veikale irgi randame tokių pat siekimų padiktuotų sakinių, kaip, tarkime, šie: „Dvasia prisiima potencialumo formą, idant viską matuotų potencialumu, ir absoliučios būtinybės formą, idant viską matuotų vieningumu ir paprastumu, kaip kad daro Dievas, taip pat sąsajos būtinumo formą, idant viską matuotų jo savitumo aspektu, galiausiai ji prisiima determinuoto potencialumo formą, idant viską išmatuotų jo egzistencijos atžvilgiu. Bet dvasia matuoja ir simboliškai, sugretinimu, kaip, sakysim, naudodamasi skaičium ir geometrinėmis figūromis ir remdamasi jomis kaip palyginimais.“ Beje, ne tik ta viena Kuziečio mintis rodosi esanti jau beveik tikra užuomina apie mūsiškį Stiklo karoliukų žaidimą arba atitinkanti panašią vaizduotės kryptį, kaip ir pastarajam būdingas minčių žaismas, net iš tos krypties kylanti; jo veikaluose galima aptikti daug panašių akordų. Ir jo mėgavimasis matematika, jo sugebėjimas su pasimėgavimu naudoti Eukleido geometrijos figūras ir aksiomas kaip palyginimus, paaiškinančius teologijos ir filosofijos sąvokas, atrodo labai artimas Žaidimo mentalitetui, ir net ypatinga jo lotynų kalba (kurios vokabulos neretai yra jo paties laisvai išrastos, nors ir negalėtų būti klaidingai suprastos nė vieno lotynisto) kartais primena laisvą Stiklo karoliukų žaidimo plastiką.

Prie Stiklo karoliukų žaidimo protėvių, kaip jau rodo mūsų veikalo moto, ne mažiau priskirtinas ir *Albertus Secundus*. Mes taip pat manome, nors šito ir negalime patvirtinti citatomis, kad Žaidimo idėja jau buvo užvaldžiusi tuos šešiolikto, septyniolikto ir aštuoniolikto šimtmečio muzikus, kurie savo muzikines kompozicijas grindė matematinėmis spekuliacijomis. Senosiose literatūrose vienur kitur aptinkame legendų apie išmintingus ir magiškus žaidimus, sumanytus ir žaistus mokslininkų ir vienuolių arba praktikuotus apsišvietusių kunigaikščių dvaruose, pavyzdžiui, ypatingus šachmatus, kurių figūros ir laukeliai, be paprastų reikšmių, dar turėjo ir slaptų. Juk kas

nežino tų pranešimų, pasakų ir padavimų iš visų kultūrų jaunystės, kur muzikai, be grynai meninio poveikio, priskiriama magiška galia valdyti sielas ir tautas, kur ji paverčiama žmonių ir jų valstybių slapta valdove arba įstatymų kodeksu. Nuo senovės Kinijos ligi graikų mitų mintis apie idealų, dangišką žmonių gyvenimą, viešpataujant muzikai, vaidina tam tikrą vaidmenį. Su tuo muzikos kultu („mainydamasi amžinai, giesmės galia slapta sveikina mus šioje žemėj“ – Novalis) kuo glaudžiausiai susijęs ir Stiklo karoliukų žaidimas.

Nors ir pripažįstame, kad Žaidimo idėja yra amžina, kad ji egzistavo ir reiškėsi dar gerokai prieš įgyvendinimą, vis dėlto jos įgyvendinimas mums žinoma forma turi tam tikrą istoriją, kurios svarbiausius etapus pabandydysime trumpai nupasakoti.

Dvasinis sąjūdis, kurio vaisiai, be daugelio kitų, yra Ordino įsteigimas ir Stiklo karoliukų žaidimas, prasideda tame istoriniame periode, kuris nuo tada, kai buvo paskelbti pamatiniai literatūros istoriko Plinijaus Cygenhalso veikalai, vadinamas jo nukaltu „feljetonistinio amžiaus“ vardu. Tokie vardai skambūs, bet pavojingi, jie nuolat gundo neteisingai žiūrėti į kokią nors praeities žmonių gyvenimo būklę, taigi išsyk pažymėsime, kad ir „feljetonistinis“ amžius anaipol nebuvo bedvasis ar net skurdžios dvasios. Tačiau, kaip atrodo pagal Cygenhalsą, tas amžius nežinojo, ką veikti su savo dvasia, arba, tikriausiai, nemokėjo surasti dvasiai tinkamos vietos ir funkcijos gyvenimo ir valstybės ūkyje. Atvirai sakant, mes tą epochą pažįstame labai prastai, nors jos dirvoje išaugo beveik visa tai, kas šiandien sudaro mūsų dvasinio gyvenimo požymius. Toji epocha, pasak Cygenhalso, buvo itin „biurgeriška“ ir garbino toli siekiantį individualizmą, ir mes, norėdami kiek apibūdinti jos atmosferą ir pateikdami kai kuriuos Cygenhalso aprašytus jos bruožus, bent jau tikrai žinome, kad tie bruožai nėra prasimanyti arba smarkiai perdėti ir iškreipti, nes didysis tyrinėtojas juos įrodė daugybe literatūrinių bei kitokių dokumentų. Mes visai pritariame mokslininkui, kuris pirmutinis ligi šiol rimtai ištyrinėjo „feljetonistinį“ amžių, ir kartu stengiamės nepamiršti, kad lengva ir kvaila raukyti nosį, susidūrus su būtųjų laikų klaidomis ir ydomis.

Europos dvasinio gyvenimo raidoje, kaip atrodo, nuo viduramžių pabaigos išryškėjo dvi pamatinės tendencijos: mąstymo ir tikėjimo

išsivadavimas iš bet kokių autoritetų įtakos, vadinasi, suverenaus proto, pajutusias savo brandą, kova su Romos bažnyčios viešpatavimu, ir kita vertus, slaptos, bet karštos pastangos įteisinti tą proto laisvę, surasti naują, iš jo paties kylantį, jam adekvatų autoritetą. Apibendrinami turbūt galime pasakyti: apskritai imant, dvasia laimėjo šią dažnokai keistai prieštaringą kovą dėl dviejų iš principo kits kitam prieštaraujančių tikslų. Ar tas laimėjimas vertas nesuskaitomų aukų, dėl jo sudėtų, ar dabartinė mūsų dvasinio gyvenimo tvarka pakankamai tobula ir pakankamai ilgai išsilaikys, kad pateisintų kaip prasmingą auką visas kančias, spazmus ir anomalijas, pradedant eretikų procesais ir laužais, baigiant daugybe išprotėjusių arba galą pasidariusių „genijų“, – šito klausti mums nedera. Praeitis praėjo, ir neturi jokios reikšmės tai, ar ji buvo gera ar verčiau jos iš viso nebūtų buvę, ar mes jai pripažįstame kokią „prasmę“ ar ne. Taip praėjo ir tos kovos dėl dvasios „laisvės“, ir kaip tik toje vėlyvoje, „feljetonistinėje“ epochoje dvasia, atsikračiusi Bažnyčios globos visiškai, o valstybės globos – iš dalies, naudojosi negirdėta, jai pačiai nebepakenčiama laisve, bet vis dar nebuvo suradusi tikro, savo pačios suformuluoto ir gerbiamo įstatymo, tikro naujo autoriteto ir pateisinimo. Pavyzdžiai, kuriuos Cygenhalsas pateikia apie tais laikais paplitusį dvasios nusižeminimą, pasidavimą ir išsižadėjimą savo orumo, iš dalies tikrai stulbinantys.

Turime pripažinti, kad negalime tiksliai apibrėžti tų produktų, pagal kuriuos mes vadiname šią epochą, būtent – „feljetonų“. Atrodo, kad jie, kaip itin mėgstama dienraščių publikacijų dalis, buvo gaminami milijonais, teikė pamatinį peną ištroškusiems apsišviesti skaitytojams, pranešinėjo, arba, veikiau, „plepėjo“, apie visokiausius mokslo dalykus, ir, kaip regis, protingesnieji iš tų feljetonistų patys šaipėsi iš savo darbo, bent Cygenhalsas prisipažįsta susidūręs su daugybe tokių rašinių, kuriuos yra linkęs laikyti jų autorių pasišaipymu iš savęs, nes kitaip jie būtų visiškai nesuprantami. Labai galimas daiktas, kad šiuose pramoniniu būdu pagamintuose straipsniuose esama gerokai ironijos ir autoironijos, ir, norint ją suprasti, pirma dar reikia surasti pamestą raktą. Dalis tokių niekniekių gamintojų dirbo laikraščių redakcijose, dalis buvo „laisvieji“ literatai, dažnai net vadinami rašytojais, bet daugelis jų, regis, priklausė mokslininkų luomui, net buvo garsūs aukštųjų mokyklų dėstytojai. Mėgstamiausią tokių straipsnių turinį sudarė

anekdotai iš žymių vyrų bei moterų gyvenimo ir jų korespondencija, jie vadinosi, pavyzdžiui, „Frydrichas Nyčė ir moterų mados apie 1870 metus“, „Kompozitoriaus Rosinio mėgstamieji valgiai“ arba „Kambarinio šuniuko vaidmuo didžiųjų kurtizanių gyvenime“, ir panašiai. Toliau mėgstami buvo pseudoistoriniai samprotavimai aktualiomis turtingų žmonių pokalbių temomis, kaip anai: „Svajonė apie dirbtinį aukso gaminimą amžių bėgyje“ arba „Bandymai chemiškai ir fiziškai paveikti orą“, ir šimtai panašių dalykų. Skaitydami tokių plepalų antraštes, pateiktas Cygenhalso, mes stebimės ne tiek tuo, kad būta žmonių, kasdien rijusių tokią lektūrą, kiek veikia faktų, kad garsūs, aukštą padėtį užimantys ir išsimokslinę autoriai padėdavo „aptarnauti“, kaip tada buvo sakoma, milžinišką tokių įdomių niekų paklausą; tas terminas, beje, apibūdino ir tuometinį žmogaus ir mašinos santykį. Kai kada ypač buvo mėgstamos žymių žmonių apklausos aktualiais dienos reikalais, kurioms Cygenhalsas nepagaili specialaus skyriaus ir per kurias garsūs chemikai arba pianistai būdavo prašomi pasisakyti apie politiką, populiarūs aktoriai, šokėjai, sportininkai, lakūnai arba ir poetai – apie viengungiško gyvenimo būdo naudingumą ir valingumą, apie spėjamas finansinių krizių priežastis ir taip toliau. Svarbu būdavo vien tik susieti žinomą vardą su kokia nors aktualia tema. Cygenhalso veikale randame net stulbinančių tokių apklausų pavyzdžių, jis pateikia jų šimtus. Kaip jau sakėme, visa ši veikla tikriausiai buvo gero-kai atmiešta ironija, gal net demoniška, desperatiška ironija, mums labai sunku visa tai suprasti; bet plačioji publika, tada, rodos, nuostabiai mėgusi skaityti, visus tuos groteskiškus dalykus, be abejo, priimdavo su lengvatikių rimtumu. Jei koks garsus paveikslas pakeisdavo savininką, jei iš varžytinių būdavo parduodamas vertingas rankraštis, sudegdavo sena pilis, koks nors senos aristokratų giminės palikuonis įsiveldavo į skandalą, skaitytojai iš daugelio tūkstančių feljetonų sužinodavo ne tik pačius faktus, bet jau tą pačią arba rytojaus dieną dar gaudavo ta tema begalę anekdotinės, istorinės, psichologinės, erotinės ir kitokios medžiagos, apie kiekvieną dienos įvykį išsiliedavo ištisas srautas straipsniapalaikių, ir visų tų pranešimų pateikimas, rūšiavimas ir formulavimas rodė, kad tai greitomis ir neatsakingai pagamintos masinės prekės. Beje, kaip atrodo, prie feljetonų priklauso ir tam tikri žaidimai, kuriuose dalyvauti būdavo skatinami patys skaitytojai ir kuriais

būdavo dar suaktyvinamas jų peršerimas pažintine medžiaga; apie tai pranešama ilgoje Cygenhalso pastaboje keistąja „kryžiažodžių“ tema. Tūkstančiai tūkstančių žmonių, dažniausiai dirbančių sunkų darbą ir gyvenančių sunkų gyvenimą, linksodavo laisvalaikiu prie raidžių kvadratų ir kryžių, kurių spragas pildydavo pagal tam tikras žaidimo taisykles. Tačiau neskubėkime čia įžiūrėti vien tik juokingą ir paiką aspektą ir susilaikykime nuo patyčių. Žmonės, žaidę vaikiškus mįslių žaidimus ir skaitę tuos šviečiamuosius straipsnius, anaipol nebuvo nekalti vaikeliai arba žaidynes pamėgę fajakai⁴, jie veikiau nuolat bijojo naujų politinių, ekonominių ir moralinių neramumų bei sukrėtimų, pergyveno ne vieną siaubingą karą, ir mažučiai jų šviečiamieji žaidimai buvo ne vien malonus beprasmis vaikų užsiėmimas, bet atitiko didelį poreikį užsimerkti ir nuo neišspręstų problemų bei baimingų žūties nuojautų pabėgti į kuo nekaltę iliuzijų pasaulį. Jie išstvermingai mokėsi valdyti automobilį, lošti sunkius kortų lošimus ir svajingai sprendė kryžiažodžius, nes, Bažnyčios jau nepaguodžiami, dvasios nevedami, buvo bemaž bejėgiai mirties, baimės, skausmo, bado akivaizdoje. Perskaitę tiek straipsnių ir išklaušę tiek paskaitų, jie gailėjo sau laiko ir jėgų baimei įveikti, mirties siaubui nugalėti, gyveno sau krūpčiodami ir netikėjo rytojumi.

Taip pat buvo skaitomos paskaitos; turime trumpai pakalbėti ir apie šią kiek tauresnę feljetono rūšį. Tiek specialistai, tiek visokie intelektualiniai patilčių plėšikai anų laikų biurgeriams, vis dar itin prisirišusiems prie senosios reikšmės netekusios švietimo sąvokos, be straipsnių, piršo dar ir galybę paskaitų, ir ne tik kaip iškilmingas kalbas kokiomis ypatingomis progomis, bet masiniu būdu, žūtbutinai konkuruodami vienas su kitu. Vidutinio didumo mieste kas savaitę, o dideliuose miestuose beveik kas vakarą biurgeris ar jo žmona galėdavo klausytis paskaitų ir gauti teorinių žinių kokia nors tema: apie meno kūrinius, apie poetus, mokslininkus, tyrinėtojus, keliones aplink pasaulį, – paskaitų, per kurias klausytojas likdavo visai pasyvus; nors tylomis ir būdavo tikimasi, kad jis kaip nors susijęs su jų turiniu, turi kokį nors pasirengimą ir gali suvokti dėstomąjį dalyką, bet dažniausiai taip nebūdavo. Pasitaikydavo įdomių, temperamentingų arba šmaikščių paskaitų, sakysim, apie Gėtę, kuriose jis su mėlynu fraku iššokdavo iš pašto kariatos ir vesdavo iš kelio Štrasburgo ar Veclaro mergaites,

arba apie arabų kultūrą, kuriose nelyginant lošiamųjų kauliukų taurėje būdavo sumaišoma aibė madingų intelektualių žodžių, ir kiekvienas džiaugdavosi atpažinęs bent vieną iš jų. Žmonės klausydavosi paskaitų apie poetus, kurių veikalų nebuvo skaitę arba nė neketino skaityti, žiūrėdavo demonstruojamų skaidrių ir taip pat, kaip skaitydami laikraščių feljetonus, braudavosi per srautą atskirų, savo prasmės netekusių švietimo vertybių ir mokslo trupinių. Trumpai tariant, jau tada atsidurta prie pat to pasibaisėtino žodžio nuvertinimo, kuris iš pradžių visai slaptai ir mažučiuose būreliuose sukėlė priešingą herojinį ir asketinį sąjūdį, netrukus aiškiai ir galingai prasiveržusį ir davusį pradžią naujai dvasios autodisciplinai ir savigarbai.

Į dvasinio gyvenimo netikrumą ir dirbtinumą tais laikais, šiaip daugeliu atžvilgių parodžiusiais nemenką energiją ir didybę, mes, dabartiniai žmonės, žiūrime kaip į simptomą siaubo, pagavusio dvasią, kai ji tariamų pergalių ir žydėjimo epochos pabaigoje staiga atsidūrė prieš tuštumą: prieš didelį materialinį skurdą, prieš politinių ir karinių audrų periodą ir staiga kilusį nepasitikėjimą pačia savimi, savo pačios galia ir orumu, net savo pačios egzistencija. Tuo laikotarpiu, pagautu pražūties nuotaikų, dar pasiekta labai didelių dvasinių laimėjimų, tarp kitų ir tas, kad atsirado mokslas apie muziką, kurio dėkingi įpėdiniai mes esame. Kad ir kaip lengva bet kuriai praeities atkarpai gražiai ir prasmingai surasti vietą pasaulio istorijoje, bet kiekviena dabartis sunkiai susiranda savo pačios vietą, ir todėl tada, dvasinėms pretenzijoms ir dvasiniams laimėjimams greitai smunkant ligi labai kuklaus lygio, kaip tik tarp intelektualų ėmė plisti baisus netikrumas ir neviltis. Mat ką tik buvo atrasta (nuo Nyčės laikų kai kas jau apie tai spėliojo), kad mūsų kultūros jaunystė ir kūrybinis periodas jau pasibaigę, kad atėjusi senatvė ir sutemos; tai staiga pajuto visi, ne vienas net griežtai suformulavo, o paskui tuo imta aiškinti tokius gausius ir bauginančius laiko ženklus: slogų gyvenimo mechanizavimą, didį moralės smukimą, tautų netikėjimą, meno netikrumą. Kaip toje nuostabioje kinų pasakoje visur skambėjo „pražūties muzika“, nelyginant ilgai gaudžiantis vargonų bosas ji liejosi ištisus dešimtmečius, korupcijos pavidalu smelkėsi į mokyklas, žurnalus, akademijas, nešė melancholiją ir proto ligas daugumai bent kiek rimtesnių menininkų ir to laiko kritikų, kaip klaiki ir diletantiška perprodukcija siautėjo visuose menuose. Visaip

žmonės žiūrėjo į tą įsiveržusį ir niekaip neišprašomą priešą. Vieni tylo-
mis pripažino šitą skaudžią tiesą ir stojiškai ją kentė; taip darė nemažai
geriausiųjų. Kiti bandė melu vaduotis, juoba kad doktrinos apie kultū-
ros saulėlydį literatūriniai skelbėjai davė daug patogių progų kritikai;
be to, tie, kur stodavo į kovą su grasinančiais pranašais, susilaukdavo
biurgerio palankumo ir darydavo jam įtaką, nes tvirtinimas, kad kul-
tūra, kurios dar vakar jis tarėsi turįs ir kuria taip didžiavosi, nustojusi
egzistuoti, kad toks mielas jam švietimas, toks mielas menas pasidaręs
nebetikras švietimas ir nebetikras menas, atrodė ne mažiau įžūlus ir
nepakenčiamas kaip staigi pinigų infliacija ir kaip revoliucijų grėsmė
jo kapitalams. Be to, į didžiąją saulėlydžio nuotaiką buvo galima žiū-
rėti ir ciniškai: žmonės ėjo į šokius ir skelbė, kad visoks rūpinimasis
ateitimi esąs senamadė kvailystė, laikraštininkai nuotaikinguose fel-
jetonuose traukė giesmelę apie artimą meno, mokslo ir kalbos galą, su
tam tikru savižudžių gašlumu feljetonų pasaulyje, jų pačių sukurtame
iš popieriaus, konstatavo visišką dvasios demoralizaciją, sąvokų inflia-
ciją ir su visišku abejingumu arba bakchantų susižavėjimu dėjosi stebį,
kaip žūva ne tik menas, dvasia, papročiai, dora, bet net Europa ir „pa-
saulis“. Tarp gerųjų žmonių įsivyravo tylus ir niūrus, o tarp blogųjų –
kandus pesimizmas, ir pirma politinė kova ir karas turėjo pašalinti
atgyvenas ir pertvarkyti pasaulį bei moralę, kol ir kultūra dar gebės
realiai išanalizuoti save ir susirasti savo naują vietą.

Tuo tarpu toji kultūra pereinamaisiais dešimtmečiais ne miegojo,
bet kaip tik per savo nuosmukį ir tariamą kapituliaciją, paskelbtą me-
nininkų, profesorių ir feljetonistų, sužadino atskirų asmenų širdyse
didžiausią budrumą ir autokontrolę. Jau feljetono žydėjimo laikotar-
piu visur būta atskirų mažų grupelių, pasiryžusių išlaikyti ištikimybę
dvasiai ir visomis jėgomis gelbėti tais negandų metais gerų tradicijų,
drausmės, metodikos ir intelektualinės sąžinės branduolį. Iš to, kiek
šiandien įstengiame suprasti tuos dalykus, atrodo, kad autokontrolės,
atsipeikėjimo ir sąmoningo pasipriešinimo nuosmukiui procesas dau-
giausia vyko dviem grupėmis. Mokslininkų kultūrinė sąmonė nukry-
po į muzikos istorijos tyrimus ir mokymo metodus, nes tas mokslas
kaip tik tada suklestėjo ir feljetono pasaulyje du pagarsėję seminarai
išugdė pavyzdinai švarų ir sąžiningą darbo metodą. Ir tartum liki-
mas būtų panoręs atlyginti mažytės ir narsios kohortos pastangas,

pačiais nykiausiais laikais įvyko anas džiaugsmingas stebuklas, iš esmės atsitiktinumas, bet paveikęs kaip Dievo pirštas: buvo atrasta vienuolika Johano Sebastiano Bacho rankraščių, kadaise priklausiusių jo sūnui Frydemanui! Antras pasipriešinimo nuosmukiui taškas buvo Rytų kraštų piligrimų sąjunga⁵, kurios broliai rūpinosi ne tiek ugdyti intelektą, kiek sielą, puoselėti pamaldumą ir pietetą, – iš tos pusės mūsų dabartinė dvasios ugdymo ir Stiklo karoliukų žaidimo forma gavo svarbių impulsų, ypač postūmį į kontempliaciją. Rytų kraštų piligrimai gerokai prisidėjo ir prie naujo požiūrio į mūsų kultūros esmę bei jos tolesnio egzistavimo galimybes, – ir ne tiek analitinio mokslo laimėjimais, kiek senomis slaptomis pratybomis paremtu sugebėjimu magiškai įžengti į būtuosius laikus ir kultūros būkles. Tarp jų būta, pavyzdžiui, muzikantų ir dainininkų, apie kuriuos tvirtinama, kad jie gebėję ankstesnių epochų muzikos kūrinius atlikti su visu senuoju tyrumu, pavyzdžiui, 1600 ar 1650 metų muziką griežti ir dainuoti lygiai taip, tartum nė žinoti nebūtų žinoję apie visas vėlesnes madas, subtilumus ir virtuoziškus triukus. Tai buvo negirdėtas daiktas tais laikais, kai viešpatavo manija muzikavimui suteikti dinamikos ir ekspresijos ir kai per dirigento techniką ir „konceptiją“ buvo beveik pamirštama pati muzika; pasakojama, kad klausytojai arba visiškai nieko nesuprato, arba suklusę nusprendė pirmą sykį kaip gyvi girdyti muziką, kai Rytų kraštų piligrimų orkestras pirmą kartą viešai griežė siuitą, parašytą dar prieš Hendelį, ir griežė be jokių *crescendo* ir *decrescendo*, su visai kitų laikų ir kito pasaulio naivumu ir nekaltumu. Vienas Sąjungos narys Sąjungos halėje tarp Bremgarteno ir Morbio⁶ pastatė Bacho vargonus, visiškai tokius, kokius būtų pasistatydinęs Johanas Sebastianas Bachas, jei būtų turėjęs lėšų ir galimybių. Vargonų kūrėjas, nenukrypdamas nuo principo, jau tada galiojusio Sąjungoje, išlaikė savo pavardę paslaptį ir pagal savo pirmtaką, gyvenusį aštuonioliktame šimtmetyje, pasivadino Zilbermanu.

Taigi priartėjome prie šaltinių, iš kurių radosi dabartinė mūsų kultūros sąvoka. Vienas iš svarbiausių tų šaltinių buvo jauniausi mokslai – muzikos istorija ir muzikos estetika, paskui – netrukus prasidėjęs matematikos pakilimas, prie to dar prisidėjo lašas aliejaus, paimtas iš Rytų kraštų piligrimų išminties, ir tas tiek giedras, tiek rezignacijos apimtas drąsus požiūris į kultūros senėjimo problemą, kuo glaudžiausiai

susijęs su nauja muzikos samprata ir jos prasmės interpretacija. Būtų tuščias darbas čia daug apie tai kalbėti, tie dalykai kiekvienam žinomi. Šio naujo nusistatymo arba, veikiau, šio naujo įsijungimo į kultūros procesą svarbiausias padarinys buvo labai toli einantis atsisakymas kurti naujus meno kūrinius, laipsniškas kultūros veikėjų traukimas iš pasaulietinės veiklos ir – tai ne mažiau svarbu – tartum visumos žiedas: Stiklo karoliukų žaidimas.

Pačiam Žaidimo atsiradimui tuoj po 1900 metų, vadinasi, per patį feljetono žydėjimą, didžiulę įtaką turėjo žymus muzikos mokslo pagilėjimas. Mes, šito mokslo įpėdiniai, didžiųjų kūrybinių šimtmečių, ypač septyniolikto ir aštuoniolikto šimtmečio, muziką tariamės geriau pažįstą ir tam tikra prasme net geriau suprantą negu visos ankstesnės epochos (įskaitant ir pačią klasikinės muzikos epochą). Žinoma, mes, palikuonys, visiškai kitaip žiūrime į klasikinę muziką negu kūrybingų epochų žmonės; mūsiškis įdvasintas tikrosios muzikos garbinimas, ne visada pakankamai laisvas nuo pasinešusios į rezignaciją melancholijos, yra visai kas kita negu mielas ir naivus muzikavimo džiaugsmas anais laikais, kuriems esame linkę pavydėti kaip laimingesniems, kai tik per šią jų muziką pamirštame sąlygas ir likimus, susijusius su jos atsiradimu. Jau per kelias kartas mes, priešingai negu darė beveik visas dvidešimtas amžius, ne filosofiją, taip pat ir ne poeziją, bet matematiką ir muziką laikome išliekamu laimėjimu, pasiektu tuo kultūros laikotarpiu, kuris buvo tarp viduramžių ir mūsų dienų. Nuo to laiko, kai mes – bent jau didžiąja dalimi – atsisakėme kūrybinio lenktyniavimo su anomis kartomis, kai muzikuodami atsižadėjome harmonijos bei grynai juslinės dinamikos vyravimo kulto, kuris nuo Bethoveno ir pirmųjų romantikų laikų du šimtmečius viešpatavo tarp muzikantų atlikėjų, – nuo to laiko, esame įsitikinę – savaip, žinoma, savo nekūrybišku, epigonišku, bet pagarbiu būdu! – tyriau ir teisingiau suprantą ir aiškiną visą kultūrą, kurios įpėdiniai esame. Mes nebeturime nesutramdomo anų laikų produktyvumo, mums jau beveik nesuprantamas daiktas, kaip penkioliktame ir šešioliktame amžiuje taip ilgai galėjo išlikti tokie nesudrumsti ir tyri muzikos stiliai, kaip begalinėje daugybėje tuomet parašytos muzikos, rodos, iš viso nieko bloga neįmanoma surasti, kaip dar aštuonioliktas amžius, prasidėjusios degeneracijos amžius, sukėlė

ištisą žerintį fejerverką stilių, madų ir mokyklų, trumpaamžių ir pasitikinčių savimi, – bet mes tikime, kad muzikoje, kurią šiandien vadiname klasikine, suvokėme anų kartų paslaptį, dvasią, dorybę ir maldingumą ir pasiėmėme ją sau kaip pavyzdį. Šiandien, sakysim, mes ne per daug vertiname aštuoniolikto šimtmečio teologiją ar bažnytinę kultūrą arba Šviečiamojo amžiaus filosofiją, bet Bacho kantatose, pasijose ir preliudijose įžiūrime didžiausią krikščioniškosios kultūros sublimaciją. Beje, mūsų kultūros santykis su muzika dar turi labai seną ir garbingą pavyzdį, Stiklo karoliukų žaidimas reiškia jam didžią pagarbą. Kaip prisimename, legendinėje „senųjų karalių“ Kinijoje valstybės ir rūmų gyvenime muzikai buvo skirtas vadovaujamas vaidmuo; muzikos gerovė tapatinta su kultūros ir moralės, net ir valstybės gerove, ir muzikos mokytojai turėjo griežtai žiūrėti, kad būtų išlaikytas „senųjų tonacijų“ tyrumas. Jei sunyksta muzika, tai tikras ženklas, kad smunka valdžia ir valstybė. Ir poetai sekė baisias pasakas apie uždraustas, velniškas ir dangaus atmestas tonacijas, pavyzdžiui, Cin Šanio ir Cin Czi tonaciją, „pražūties muziką“; vos tik toji šventvagiška muzika nuskambėdavo karaliaus rūmuose, tuoj apsiniaukdavo dangus, sudrebėdavo ir sugriūdavo sienos ir žūdavo valdovas bei valstybė. Užuot citavę senųjų autorių daugelį kitų žodžių, čia pateiksime kelias vietas iš Li Buvėjaus knygos *Pavasaris ir ruduo* skyriaus apie muziką:

„Muzikos pradžia slypi labai toli praeityje. Ji atsiranda iš saiko, ir jos šaknys yra didžiojoje vienovėje. Didžioji vienovė pagimdo du polius; tie du poliai pagimdo tamsos ir šviesos galybę.

Kai pasaulyje viešpatauja taika, kai visi daiktai ramūs, kai visi savo gyvenimo takuose klauso vyresnybės, tada muzika gali būti pabaigta. Kai geismai ir aistros nenukrypsta į netikusias vėžes, tada muzika gali būti ištobulinta. Tobula muzika turi savo priežastį. Ji gimsta iš pusiausvyros. Pusiausvyra gimsta iš teisingumo, teisingumas gimsta iš pasaulio prasmės. Todėl apie muziką galima kalbėti tik su žmogum, supratusiu pasaulio prasmę.

Muzika remiasi dangaus ir žemės harmonija, tamsos ir šviesos sutarimu.

Žlungančios valstybės ir žūti subrendę žmonės, tiesa, irgi turi savo muziką, bet jų muzika nėra giedra. Todėl: kuo svaigesnė muzika, tuo

melancholiškesni darosi žmonės, tuo didesnis pavojus tyko šalies, tuo labiau smunka valdovas. Šitaip pražūva ir muzikos esmė.

Visi šventieji valdovai vertino muzikos giedrumą. Tironai Gie ir Čžou Sinis kūrė svaiginamą muziką. Jie grožėjosi stipriais garsais ir jų poveikį masėms laikė įdomiu. Jie siekė naujų ir keistų sąskambių, tokių tonų, kokių nė viena ausis nebuvo girdėjusi; jie stengėsi kits kitą pralenkti ir prarado saiką bei tikslą.

Čžou valstybė nusmuko todėl, kad jie išrado stebuklingąją muziką. Tokia muzika pakankamai svaigi, bet iš tikrųjų ji nutolsta nuo muzikos esmės. Kadangi nutolo nuo tikrosios muzikos esmės, tokia muzika nėra giedra. Jeigu muzika nėra giedra, tauta murma, o gyvenimas darosi sužalotas. Ir visa tai atsitinka todėl, kad nesuprantama muzikos esmė ir rūpinamasi vien svaiginamais sąskambiais.

Todėl tvarkingo amžiaus muzika yra rami ir giedra, o valdžia išlaiko pusiausvyrą. Maištingo amžiaus muzika yra nerami ir niūri; jo vyriausybė – nevykusi. Smunkančios valstybės muzika yra sentimentali ir liūdna, o jos valdžia atsidūrusi pavojuje.“

Taigi to kino žodžiai mums gana aiškiai nurodo visokios muzikos pradžią ir tikrą, beveik jau pamirštą jos prasmę. Lygiai kaip šokis ir kiekvienas kitas menas, muzika priešistoriniais laikais buvo burtų priemonė, viena iš senų ir teisėtų magijos priemonių. Pradedant ritmu (plojimas delnais, trepsėjimas, trunkymas pagaliais, pirmykštis būgnijimo menas), ji buvo galinga ir išbandyta priemonė, padedanti daugybę žmonių vienodai „nuteikti“, jų alsavimui, širdžių tvinksniams ir psichinei būklei suteikti vienodą taktą, padrašinti žmones šauktis amžinųjų jėgų, leisti į šokį, į varžybas, į karo žygį, prie šventųjų apeigų. Šitą pirmykštę, tyrą ir didžiai galingą prigimtį, burtų prigimtį, muzika išlaikė daug ilgiau negu kiti menai, pakanka tik prisiminti daugybę istorikų ir poetų pasisakymų apie muziką, pradedant graikais ir baigiant Gėtės „Novelė“. Praktiškai nei maršas, nei šokis savo reikšmės niekad neprarado. Bet grįžkime prie mūsų tikrosios temos!

Dabar trumpai pateiksime reikalingiausias žinias apie Stiklo karoliukų žaidimo užuomazgas. Jis atsirado, kaip atrodo, tuo pat metu Vokietijoje ir Anglijoje, ir abiejuose kraštuose kaip žaidimo pratybos tuose siauruose muzikologų ir muzikų būreliuose, kurie dirbo ir studijavo naujuose muzikos seminaruose. Lyginti pradinę Žaidimo būklę

su vėlesniąja ir dabartine būtų beveik tas pat, kas prieš 1500 metus rašytą natų rankraštį su jo primityviais natų ženklais, tarp kurių net nebuvo takto brūkšnių, lyginti su aštuoniolikto ar net devyniolikto amžiaus partitūra ir jos painia begale sutrumpintų dinamikos, tempo, frazavimo nuorodų, kurios dažnai tokių partitūrų spausdinimą paversdavo sunkia technine problema.

Iš pradžių Žaidimas buvo ne kas kita, kaip sąmojingos atminties ir kombinacinių sugebėjimų pratybos, paplitusios tarp studentų ir muzikantų, jis buvo praktikuojamas, kaip sakyta, tiek Anglijoje, tiek Vokietijoje dar prieš tai, kai buvo „išrastas“ Kelno aukštojoje muzikos mokykloje ir gavo vardą, kuriuo vadinasi ir ligi šiol, po tokios daugybės kartų, nors su stiklo karoliukais seniai nebeturi nieko bendra. Tais stiklo karoliukais Žaidimo išradėjas Bastianas Pero iš Kalvo⁷, pokeistis, bet protingas, linkęs bendrauti su žmonėmis ir juos mylintis muzikos teoretikas, naudojosi vietoj raidžių, skaičių, natų ir kitų grafinių ženklų. Pero, beje, taip pat palikęs traktatą apie *Kontrapunkto klestėjimą ir nuosmukį*, Kelno seminare jau rado mokinių gerokai išugdytą žaidimo įprotį: jie trumpomis savo disciplinos formulėmis šūkčiojo kits kitam kokį nors motyvą arba klasikinės kompozicijos pradžią, o pašauktasis turėjo arba tęsti pjesę, arba, dar geriau, atsakyti aukštesne ar žemesne tonacija, kontrastuojančia antitema ir taip toliau. Tai buvo atminties ir improvizacijos pratybos, visai panašios į tas, kurios (tegu teoriškai ir neformuluojamos, bet praktiškai griežiamos klavesinu, liutnia, fleita arba dainuojamos), galimas daiktas, buvo paplitusios tarp uolių muzikos ir kontrapunkto mokinių Šiuco, Pachelbelio⁸ ir Bacho laikais. Bastianas Pero, didelis visokiausių amatų mėgėjas, pagal senovinius pavyzdžius savo rankomis padaręs kelis fortepijonus ir klavikordus, veikiausiai irgi priklausė Rytų kraštų piligrimams. Apie jį pasakojama, kad smuiku su išriestu stryku, kurio ašutų įtampa buvo reguliuojama ranka, jis mokėjęs griežti senovine maniera, pamiršta nuo 1800 metų. Tasai Pero, paėmęs kaip pavyzdį naivius vaikiškus skaitytuvus, sukonstravo rėmus su keliais tuziniais vielų, o ant tų vielų privėrė visokiausių dydžių, formų ir spalvų stiklo karoliukų. Videlius atitiko natų linijas, karoliukai – natų ženklus ir taip toliau, ir Pero stiklo karoliukais atlikinėjo muzikines citatas arba savo sukurtas temas, jas keitė, transponavo, plėtojo, varijavo, kėlė prieš jas kitas. Žiūrint iš

techninės pusės, tai buvo gyvi niekai, bet mokiniams patiko, visi ėmė juos mėgdžioti, stiklo karoliukai įėjo į madą net Anglijoje, ir kurią laiką tos muzikinės pratybos buvo praktikuojamos tokiu primityviu ir patraukliu būdu. Ir kaip dažnai esti, taip pat ir čia ilgalaikis ir reikšmingas sąjūdis gavo vardą nuo greitai pamiršto niekniekio. Tai, kas vėliau susikūrė iš seminaro klausytojų žaidimo ir iš Pero suvarstytų ant vielų rutuliukų, dar ir šiandien tebevadinama plačiai paplitusiu Stiklo karoliukų žaidimo vardu.

Vos po kokių dviejų trijų dešimtmečių tas žaidimas neteko populiarumo tarp muzikos studentų, užtat buvo perimtas matematikų, ir ilgą laiką būdingas Žaidimo istorijos bruožas buvo tas, kad visados jį pasirinkdavo, juo naudodavosi ir jį plėtodavo tas mokslas, kuris gyvendavo ypatingo klestėjimo arba renesanso periodą. Matematikų rankose Žaidimas įgavo didelio lankstumo ir rafinuotumo, jis tartum suvokė save patį ir savo galimybes, ir tai įvyko lygia greta su bendrąja raida tuometinės kultūrinės sąmonės, kuri įveikė didžiąją krizę ir, kaip rašo Plinijus Cygenhalsas, „su kukliu išdidumu įsigyveno į vaidmenį, jog priklauso vėlyvai kultūrai, tokiai būklei, kuri atitinka maždaug vėlyvosios antikos, Aleksandrijos helenizmo amžiaus būklę“.

Taip rašo Cygenhalsas. Dabar pasistengsime baigti Stiklo karoliukų žaidimo istorijos metmenis ir konstatuosime štai ką: perėjęs iš muzikos seminarų į matematikos seminarus (permaina, Prancūzijoje ir Anglijoje įvykusi, ko gero, sparčiau negu Vokietijoje), Žaidimas buvo jau tiek ištobulėjęs, jog ypatingais ženklais ir santrumpomis įstengė reikšti matematikos procesus; žaidėjai, tobulindami tuos ženklus ir santrumpas, perdavinėjo kits kitam šias abstrakčias formules, demonstravo savo mokslo evoliucinius lygmenis ir galimybes. Tas matematinis ir astronominis žaidimas formulėmis reikalavo didelio dėmesio, budrumo ir susikaupimo, jau tada tarp matematikų gero Stiklo karoliukų žaidėjo reputacija buvo labai branginama ir prilygo gero matematiko reputacijai.

Beveik visi mokslai kada ne kada periminėjo ir mėgdžiojo Žaidimą, tai yra taikė savo sričiai; tatau paliudyta klasikinės filologijos ir logikos srityje. Analitinis požiūris į muzikos vertybes leido muzikines frazes išreikšti fizikos bei matematikos formulėmis. Truputį vėliau ir filologija ėmė vartoti šį metodą ir kalbos darinius matuoti tokiu pat

būdu, kaip kad fizika matavo gamtos procesus; tą patį metodą perėmė ir vaizduojamųjų menų estetika, juolab kad ryšys tarp architektūros ir matematikos jau seniai egzistavo. Ir štai tarp tokiu būdu gautų abstrakčių formulių imta pastebėti vis naujų santykių, analogijų ir atitikimų. Kiekvienas mokslas, įsitraukęs į Žaidimą, kūrėsi savą Žaidimo kalbą, susidedančią iš formulių, santrumpų ir visokiausių jų kombinacijų, visur intelektualinio jaunimo elitas pamėgo žaidimus su formulių eilėmis ir formulių dialogais. Žaidimas buvo ne tik pratybos ir ne tik poilsis, tai buvo koncentruota dvasinės drausmės savimonė; ypač matematikai žaidė jį su asketiniu ir sportiniu virtuoziškumu bei formos griežtumu, patirdami malonumą, padėjęs jiems atsižadėti pasaulietiško pomėgių ir siekimų, kaip kad jau buvo nuosekliai padarę dvasios veikėjai. Stiklo karoliukų žaidimas labai daug prisidėjo, kad buvo visiškai įveiktas feljetonas ir kad iš naujo imta džiaugtis tiksliais dvasios pratimais. Jam turime dėkoti, kad kilo nauja tiesiog vienuoliško griežtumo dvasinė drausmė. Pasaulis persimainė. Feljetono epochos dvasinį gyvenimą galėtume lyginti su išsigimusiu augalu, išsikvojusiu savo syvus hipertrofiniam vešlumui, o vėlesnius bandymus atitaisyti padėtį – su augalo nupjovimu ligi pat šaknų. Jaunuoliai, dabar ketinę atsidėti dvasinėms studijoms, suprato tai ne kaip siekimą pakaišioti nosį į aukštąsias mokyklas, kuriose garsūs ir šnekūs, bet jokio autoriteto neturintys profesoriai vaišina juos kadainykščio aukštojo mokslo trupiniais; dabar jie turėjo taip pat atkakliai, gal net dar atkakliau ir metodiškiau mokytis negu kadaise inžinieriai politechnikos mokyklose. Jiems reikėjo kopti stačiu keliu, savo mąstymo sugebėjimus valyti ir didinti matematika ir aristotelinėmis bei scholastinėmis pratybomis, be to, jie privalėjo išmokti visiškai atsižadėti visų gėrybių, tokių viliojančių daugeliui mokslininkų kartų: greitai ir lengvai pralobti, pelnyti šlovę, visuomenės pagarbą ir laikraščių pagyrimus, vesti bankininkų ir fabrikantų dukteris, pasiekti materialinio gyvenimo ištaigą ir prabangą. Rašytojai, kurių knygos leidžiamos didžiuliais tiražais, apdovanoti Nobelio premijomis ir susirentę vilas užmiestyje, garsieji gydytojai, apsikarstę ordiniais ir aptarnaujami livrėjuotų liokajų, akademikai su turtingomis žmonomis ir prašmatniais salonais, chemikai su postais įmonių priežiūros tarybose, filosofai, turį feljetonų fabrikus ir skaitą žavingas paskaitas sausakimšose salėse, susilaukiantys plojimų ir

gėlių, – visos tos figūros dingo ir po šiai dienai nesugrįžo. Žinoma, ir dabar nestigo gabių jaunų vyrų, kuriems minėtos figūros buvo pavydėtini pavyzdžiai, bet dabar keliai į visuomenės pripažinimą, turta, šlovę ir prabangą ėjo jau nebe per auditorijas, seminarus ir daktarines disertacijas: žemai nusmukusios intelektualinės profesijos subankrutavo pasaulio akyse, užtat atgavo asketišką ir fanatišką atsidavimą dvasiai. Tie talentai, kuriems labiau rūpėjo spindesys ar visuomenės palankumas, turėjo nusigręžti nuo nemalonėn patekusio dvasingumo ir atsidėti profesijoms, kurios žadėjo gerovę ir pinigus.

Nueitume per toli, jei sumanytume smulkiai papasakoti, koku būdu apsisivaliusi dvasia įsigalėjo ir valstybėje. Patyrimas greitai parodė, kad pašlijusi ir neatsakinga nedaugelio kartų dvasinė drausmė gerokai pakenkė ir praktiniam gyvenimui, kad visose aukštesnėse profesijose, taip pat ir techninėse, meistriškumas ir atsakingumas ėmė darytis vis retesnis daiktas, tad dvasios puoselėjimą valstybėje ir tautoje, ypač mokyklų sistemą, vis labiau ir labiau monopolizavo intelektualai; taip pat ir šiandien beveik visose Europos šalyse mokykla, jei tik ji neliko Romos bažnyčios kontroliuojama, atiteko tiems anoniminiams ordinams, kurių nariai renkami iš dvasios elito. Kad ir kaip viešajai nuomonei kartais nepatinka šitos kastos griežtumas ir vadinamasis pasipūtimas, kad ir kaip kelia balsą prieš ją kai kurie asmenys, toji vadovybė tebėra nepajudinama, ją palaiko ir gina ne tik jos tyrumas, ne tik išsižadėjimas visų kitų gėrybių bei naudos, išskyrus dvasinę, bet ir seniai visų pripažintas įsitikinimas ar nuojauta, kad ši griežta mokykla yra reikalinga civilizacijai išsaugoti. Visi žino arba nujaučia: kai protas netenka tyrumo ir budrumo, kai dvasia nebegerbiama, tada ir laivai bei automobiliai išklysta iš savo kelio, tada inžinieriaus logaritminei liniuotei ir bankų bei biržų matematikai niekas nebeturi galios ir autoriteto, tada ateina chaosas. Vis dėlto ilgokai truko, kol prasiskynė kelią įsitikinimai, kad ir išorinė civilizacijos pusė, technika, pramonė, prekyba ir taip toliau, yra reikalingos bendro dvasinės moralės bei padorumo pamato.

Tuo metu Stiklo karoliukų žaidimui dar trūko universalumo, sugėbėjimo skrieti viršum fakultetų. Astronomai, helenistai, lotynistai, scholastai, muzikos studentai žaidė savo dvasingus ir taisyklių saistomus žaidimus, bet kiekviename fakultete, kiekvienoje disciplinoje ir

jos atšakose Žaidimas turėjo savą kalbą ir savą taisyklių sistemą. Praėjo visas pusšimtis metų, kol buvo žengtas žingsnis, padėjęs įveikti šias ribas. Šio lėtumo priežastis, be jokios abejonės, buvo veikiau moralinė negu formali ir techninė: priemonių šioms riboms įveikti būtų atsiradę, bet visa griežta naujai iškilusio dvasingumo moralė puritoniškai bijojo „maišaties“, disciplinų ir kategorijų painiojimo, didžiai ir pagrįstai bijojo grįžimo į išdykystės ir feljetono nuodėmę.

Paskui pavienio žmogaus žygdarbis beveik išsyk paskatino Stiklo karoliukų žaidimą suvokti savo išgales ir žengti prie universalaus sugebėjimo plėtotis slenksčio, ir vėl ryšys su muzika padėjo Žaidimui padaryti šitą pažangą. Vienas šveicarų muzikologas, sykiu ir karštas matematikos mėgėjas, pasuko Žaidimą nauja kryptimi, atverdamas jam gražiausio klestėjimo kelią. Šio didelio vyro pasaulietiško vardo nebeįmanoma nustatyti, jo laikais asmens kultas dvasinėje srityje jau nebebuvo pažįstamas, o istorijoje jis gyvena kaip *Lusor* (arba *Joculator*) *Basiliensis**. Jo išradimas, kaip ir kiekvienas kitas išradimas, tiesa, buvo grynai asmeninis laimėjimas ir nuopelnas, bet kilo anaipatol ne iš jo privataus poreikio ir siekimo, o buvo kur kas stipresnių impulsų paskatintas. Jo laikais tarp dvasios žmonių visur kilo aikštėn karštas reikalas surasti priemonių naujam mąstymo turiniui išreikšti, ilgėtasi filosofijos, sintezės, daug kas pradėjo nebesitenkinti ligšioline laime, leidžiančia susikaupti vien prie savo disciplinos, čia vienas, čia kitas mokslininkas, pralaužęs savo specialybės mokslo rėmus, bandė prasi-veržti į visuotinumą; svajota sukurti naują alfabetą, naują ženklų kalbą, kuri padėtų užfiksuoti ir perduoti kitiems naujus dvasinius išgyvenimus. Ypač įsakmiai tai liudija vieno tų laikų Paryžiaus mokslininko veikalas, antrašte *Įspėjimas iš Kinijos*. Šio veikalo autorius, savo metu daugelio išjuoktas kaip Don Kichotas, beje, žymus savo srities, kinų filologijos, specialistas, dėsto, kokie pavojai tyko mokslo ir dvasinės kultūros, kad ir kokie tie dalykai atsparūs, jeigu jie nemėgins susikurti tarptautinės ženklų kalbos, leidžiančios, panašiai kaip senieji kinų hieroglifai, neatsisakant asmeninės fantazijos ir išradingumo, taip grafiškai išreikšti painiausius daiktus, kad juos galėtų suprasti visi pasaulio mokslininkai. Svarbiausią žingsnį šiam reikalavimui patenkinti

* Žaidimo meistras (arba žonglierius) iš Bazelio. (Lot.)

ir žengė *Joculator Basiliensis*. Stiklo karoliukų žaidimui jis išrado principus, pagrindus naują kalbą, būtent ženklų ir formulių kalbą, kurioje lygiai atsižvelgta ir į matematiką, ir į muziką ir kuri leido susieti astronomines ir muzikines formules, surasti lyg ir bendrą matematikos ir muzikos vardiklį. Nors Žaidimo raida tuo anaipol nepasibaigė, vis dėlto jau tuomet šis nežinomas iš Bazelio padėjo pamatus visam tam, kas vėliau įvyko mums brangaus Žaidimo istorijoje.

Stiklo karoliukų žaidimas, kadaise teikęs tam tikrą pramogą čia matematikams, čia filologams ar muzikams, dabar vis labiau ir labiau ėmė žavėti visus tikruosius dvasios gerbėjus. Į jį palinko ne viena sena akademija, ne viena ložė, o ypač senai sena Rytų kraštų piligrimų sąjunga. Taip pat ir keli katalikų ordinai čia pajuto naują dvasios dvelktelejimą ir juo susižavėjo; ypač kelios benediktinų abatijos taip atsidėjo Žaidimui, jog jau tada, kaip ne sykį ir vėliau, iškilo klausimas, ar Bažnyčia ir Kurija, tikrai sakant, turi tą Žaidimą pakęsti ar remti, ar užginti.

Po bazeliečio žygdarbio Žaidimas greit pasidarė visiškai toks, koks tebėra ir šiandien: dvasiškumo ir mūziškumo įsikūnijimas, subtilus menas, visų pavienių *Universitas litterarum* narių mistinė unija. Mūsų dienomis jis perėmė iš dalies meno, iš dalies spekuliatyvios filosofijos vaidmenį ir, pavyzdžiui, Plinijaus Cygenhalso laikais neretai buvo apibūdinamas posakiu, kilusiu dar iš feljetonistinės epochos literatūros ir šioje epochoje reiškusiu ne vieno ateitį nujaučiančio proto išsvajotą tikslą, – posakiu „magiškasis teatras“.

Nors Stiklo karoliukų žaidimas nuo savo užuomazgos techniškai ir medžiagos apimtimi be galo išsiplėtojo ir žaidėjams keliamų dvasinių reikalavimų atžvilgiu pavirto dideliu menu ir mokslu, vis dėlto bazeliečio laikais jam stigo dar vieno esminio dalyko. Mat ligi tol kiekvienoje partijoje buvo paprasčiausiai rikiuojami, tvarkomi, grupuojami ir statomi priešpriešiais koncentruoti daugelio mąstymo ir grožio sričių vaizdiniai, greitai prisimenant antlaikines vertybes ir formas, trumpai ir virtuotiškai skriejant per dvasios karalijas. Tik gerokai vėliau iš auklėjimo sistemos dvasinio inventoriaus, o ypač iš Rytų kraštų piligrimų papročių ir tradicijų, į Žaidimą pateko ir kontempliacijos sąvoka. Visiems buvo kritusi į akis tokia negerovė, kad mnemotechnikos meistrai, neturėdami jokių kitų dorybių, virtuotiškai žaidė puikias

partijas, greita nesuskaitomų vaizdinių kaita stebindami ir trikdydami kitus dalyvius. Pamažu šį virtuoziškumą imta drausti, kontempliacija pavirto labai svarbiu Žaidimo elementu, negana to, kiekvienos partijos žiūrovams ir klausytojams ji tapo pagrindiniu dalyku. Tai buvo posūkis į religinį pradą. Dabar pasidarė svarbu ne vien greitai ir atidžiai, išmiklinta atmintimi intelektualiai sekti Žaidimo idėjų nuoseklumą ir visą jo dvasinę mozaiką, bet iškilo reikalavimas giliau ir nuoširdžiau jam atsidėti. Taigi po kiekvieno ženklo, kurį paskelbdavo Žaidimo vadovas, būdavo tylomis ir griežtai apsvarstomas tas ženklas, jo turinys, jo kilmė, jo prasmė, ir tai kiekvieną žaidėją vertė intensyviai ir organiškai įsisaugoti ženklo reikšmę. Kontempliacijos techniką ir įgūdžius visi Ordino ir Žaidimo sąjungų nariai atsinešdavo iš elito mokyklų, kuriose kontempliacijos ir meditacijos meno buvo mokoma kuo rūpestingiausiai. Tatai neleido Žaidimo hieroglifams pavirsti paprastomis raidėmis.

Beje, ligi to laiko Stiklo karoliukų žaidimas, nors ir kaip mėgstamas, mokslininkų aplinkoje vis dar buvo tik grynai privačios pratybos. Jį buvo galima žaisti pavieniui, dviese, būreliais, o itin dvasingos, gerai sukomponuotos partijos kartais būdavo ir fiksuojamos ir eidavo iš miesto į miestą, iš šalies į šalį, kur jomis visi žavėdavosi, nors kai kas ir pakritikuodavo. Bet tik dabar Žaidimas pajvairėjo: pavirtęs vieša švente, įgavo naują funkciją. Dar ir dabar galima jį žaisti privačiai, ir tuo itin uoliai naudojasi jaunimas. Bet šiandien išgirdęs žodžius „Stiklo karoliukų žaidimas“, kiekvienas pirmučiausia pagalvoja apie iškilmingus viešuosius žaidimus. Juos veda nedaugelis už visus pranašesnių meistrų, kuriems kiekviename krašte vadovauja *Ludi Magister*, arba Žaidimo magistras, maldingai klausant pakviestiesiems ir įtemptai sekant klausytojams visose pasaulio dalyse; kai kurie tų žaidimų trunka po kelias dienas ir savaites, ir kol toks žaidimas celebruojamas, visi žaidėjai ir klausytojai pagal tikslus nuostatus, apimančius ir miego laiką, gyvena saikingą ir pasiaukojamą gyvenimą, panašų į griežtai sureguliuotą atgailos gyvenimą, būdingą šventojo Ignaco pratybų dalyviams.

Mums nedaug belieka pridurti. Kaitaliojantis čia vieno, čia kito mokslo ar meno hegemonijai, Žaidimų Žaidimas išsiplėtojo į tam tikrą universalią kalbą, kuria pasinaudodami žaidėjai gali prasmingais ženklais išreikšti ir sujungti tarpusavy dvasines vertybes. Visais laikais

Žaidimas buvo susijęs su muzika ir dažniausiai vyko pagal muzikos arba matematikos taisykles. Būdavo skelbiamos viena, dvi, trys temos, paskui rutuliojamos, varijuojamos ir susilaukdavo visai panašaus likimo kaip fugos arba koncerto dalies tema. Žaidimas galėjo prasidėti tam tikra astronomine konfiguracija arba kokios Bacho fugos tema, arba kokiu Leibnico ar Upanišadų sakiniu, ir, pareinamai nuo žaidėjo sumanymo ir sugebėjimų, šios temos sužadinta pagrindinė mintis galėjo arba tęstis toliau ir plėtotis, arba savo išraišką praturtinti giminingų vaizdinių atgarsiais. Jeigu, sakysim, pradedančiajam pavykdavo specialiais ženklais nustatyti paralelę tarp klasikinės muzikos ir kurio gamtos dėsnio formulės, tai žinovui ir meistrui žaidimas nuo pradinės temos laisvai plėsdavosi begalinėmis kombinacijomis. Ilgą laiką vienoje iš Žaidimo mokyklų ypač buvo mėgstama gretinti, priešpriešinti ir galų gale harmoningai derinti dvi prieštaringas temas arba idėjas, pavyzdžiui, įstatymą ir laisvę, individą ir bendruomenę, ir labai rūpin-tasi, kad Žaidime abi temos ar tezės būtų plėtojamos visiškai lygiomis ir nešališkai, kad iš tezės ir antitezės išeitų kuo tyresnė sintezė. Apskri-tai, nekalbant apie genialias išimtis, žaidimai, pasibaigiantys neigiamu arba skeptišku, disharmonišku akordu, buvo nemėgstami, o kartais tiesiog draudžiami, ir tai nulėmė prasmę, kurią Žaidimas, pasiekęs savo viršūnę, įgavo žaidėjams.

Jis reiškė iškilnią, simbolišką tobulybės ieškojimo formą, rafinuotą alchemiją, priartėjimą prie savaimės vieningos dvasios, aukštesnės už visus vaizdus ir daugio, taigi – prie Dievo. Kaip maldingi ankstesnių laikų mąstytojai vaizdavo visą kūrinijos gyvenimą kryptant į Dievą ir reiškinių pasaulio daugialypiškumą regėjo užbaigtą ir ligi galo išmąs-tytą tik dieviškojoje vienovėje, taip Stiklo karoliukų žaidimo figūros ir formulės pasauline kalba, išugdyta visų mokslų ir menų, kūrė, mu-zikavo ir filosofavo, žaisdamos ir verždamosi į tobulybę, grynąją būtį, pilnutinę tikrovę. Žaidėjai labai mėgo žodį „realizuoti“ ir savo veiklą laikė keliu iš tapsmo į būtį, nuo galimybės prie tikrovės. Tebus leista čia dar sykį priminti anksčiau cituotus Nikolajaus Kuziečio žodžius.

Beje, krikščionių teologijos teiginiai, iš pažiūros klasiškai sufor-muluoti ir todėl sudarą bendrą kultūrinį lobį, žinoma, pateko į Žaidi-mo ženklų kalbą, ir kokia nors pagrindinė tikėjimo sąvoka arba kokia Biblijos vieta, sakinyš iš Bažnyčios Tėvų raštų arba iš lotyniškų mišių

teksto galėjo būti taip pat lengvai ir tiksliai išreikštas ir įtrauktas į Žaidimą, kaip kokia geometrijos aksioma ar Mocarto melodija. Neperdėsimė išdrįsę pasakyti, kad siauram tikrųjų žaidėjų būreliui žaidimas beveik buvo tolygus pamaldoms, nors jis ir vengė kurti savą teologiją.

Kovoje dėl išlikimo tarp nedvasinių pasaulio jėgų tiek Stiklo karoliukų žaidimo dalyviai, tiek Romos bažnyčia buvo per daug reikalingi vieni kitų paramos, kad būtų buvę leista jiems susidurti tarpusavy, nors progų ir nestigo, nes intelektualinis sąžiningumas ir nuoširdus griežto, aiškaus formulavimo siekimas skatino abi tas jėgas išsiskirti. Tačiau to jos niekad nepadarė. Roma kai kada pagirdavo Žaidimą, kai kada papeikdavo, ir tiek, negana to, kongregacijose ir aukščiausio klero aplinkoje daugelis talentingiausių galvų buvo pritapusios prie žaidėjų. O patį Žaidimą, kai tik žaidimai pasidarė vieši ir buvo išrinktas *Ludi Magister*, globojo Ordinas ir Auklėjimo kolegija, ir abu šie institutai su Roma elgėsi visada kuo mandagiausiai ir riteriškausiai. Pijus XV, kuris, dar būdamas kardinolu, garsėjo kaip geras ir karštas stiklo karoliukų žaidėjas, išrinktas popiežium, ne tik visiškai atsisveikino su Žaidimu, kaip ir jo pirmtakai, bet dar bandė iškelti jam bylą; nedaug tada betrūko, kad Žaidimas katalikams būtų buvęs uždraustas. Bet popiežius numirė, dar nepaskelbęs nuosprendžio, o plačiai skaitoma šito neeilinio žmogaus biografija jo santykius su Stiklo karoliukų žaidimu vaizduoja kaip didelę aistrą, kurią jis, tapęs popiežiumi, stengėsi užgniaužti, pasidarydamas jo priešu.

Žaidimas, kurį anksčiau laisvai žaidė pavieniai asmenys ir draugijos, bet kurį, tiesa, jau senokai maloniai skatino Auklėjimo kolegija, pasidarė vieša organizacija pirmiausia Prancūzijoje ir Anglijoje, o gana greitai ir kitose šalyse. Tada kiekvienoje šalyje buvo įsteigtos Žaidimo komisijos ir paskirti Žaidimo vadovai, vadinami magistras, o oficialūs žaidimai, vadovaujami paties magistro, buvo pakelti į dvasinės iškilmės rangą. Magistras, kaip ir visi aukštieji ir aukščiausieji dvasios kultūros veikėjai, žinoma, liko anoniminis; be kelių artimiausių asmenų, niekas jo tikrojo vardo nežinojo. Oficialiomis ir tarptautinėmis ryšių priemonėmis, kaip radijas ir taip toliau, naudotasi tik per oficialius, didelius žaidimus, už kuriuos buvo atsakingas *Ludi Magister*. Be vadovavimo viešiesiems žaidimams, magistro pareiga buvo rūpintis žaidėjais ir Žaidimo mokyklomis, bet visų pirma magistras kuo griežčiausiai

turėjo žiūrėti, kaip toliau tobulinamas Žaidimas. Tiktai visų šalių magistrų pasaulinė komisija sprendė klausimą (mūsų laikais beveik nebeišskylantį) – įtraukti ar neįtraukti naujų ženklų ir formulių į Žaidimo sudėtį, ar verta plėsti Žaidimo taisykles, ar pageidaujama, ar nepageidaujama įjungti į jį naujų sričių. Jeigu žiūrėsime į Žaidimą kaip į pasaulinę intelektualų kalbą, tai magistrų vadovaujamų iš visų šalių žaidimo komisijų visuma sudaro akademią, kuriai patikėta rūpintis tos kalbos sudėtimi, raida ir grynumu. Kiekvienos šalies komisija turi Žaidimo archyvą, tai yra sąrašus visų ligi šiol patikrintų ir leistų simbolių bei kodų, kurių skaičius seniai smarkiai prašoko senųjų kinų rašto ženklų skaičių. Apskritai imant, pakankamu stiklo karoliukų žaidėjo pasirengimu laikomas aukštesniosios mokyklos, ypač elito mokyklos, baigiamasis egzaminas, bet drauge – taip buvo anksčiau, taip tyломis pripažįstama ir dabar – būtinos ir geresnės už vidutines kokio nors vyraujančio mokslo arba muzikos žinios. Beveik kiekvienas penkiolikmetis elito mokyklų mokinys svajoja kada nors pakilti ligi Žaidimo komisijos nario arba net ligi Žaidimo magistro. Bet jau iš doktorantų labai nedaug kas puoselėja viltį aktyviai tarnauti Stiklo karoliukų žaidimui ir jo plėtrai. Užtat visi tie Žaidimo mėgėjai uoliai studijuoja Žaidimo teoriją ir meditaciją, o per „didžiuosius“ žaidimus sudaro tą glaudžiausią maldingų ir atsidavusių dalyvių ratą, kuris viešiesiems žaidimams suteikia iškilmingumo ir neleidžia pavirsti vien dekoratyviniais aktais. Tiems tikriesiems žaidėjams ir mėgėjams *Ludi Magister* yra tarsi koks valdovas ar vyriausiasis kunigas, bemaž dievybė.

Bet kiekvienam savarankiškam žaidėjui, o juo labiau magistrui Stiklo karoliukų žaidimas – tai pirmiausia muzikavimas, maždaug ta prasme, kaip kartą Jozefas Knechtas yra pasakęs apie klasikinės muzikos esmę:

„Klasikinę muziką mes laikome mūsų kultūros ekstraktu ir esme, nes ji yra aiškiausias, būdingiausias kultūros veiksmas ir jos apraiška. Toje muzikoje matome antikos ir krikščionybės palikimą, giedro ir drąsaus maldingumo esmę, neprilygstamą riterišką moralę. Mat kiekvienas klasikinės kultūros veiksmas yra moralės išraiška, į veiksmą sutelktas žmogaus elgesio prototipas. Juk tarp 1500 ir 1800 metų buvo kuriama visokiausia muzika, stiliai ir raiškos priemonės buvo be galo skirtingi, bet dvasia, tikriau, moralė, visur buvo ta pati. Žmogaus

pozicija, išreikšta klasikinės muzikos, visada ta pati, visada ji remiasi tokiu pat gyvenimo pažinimu ir siekia tokio pat pranašumo prieš atsitiktinumą. Pamatinis klasikinės muzikos požymis: žmogaus būties tragizmo supratimas, susitaikymas su žmogaus dalia, drąsumas, giedra! Tegu tai bus Hendelio ar Kupereno menueto gracija arba ligi švelnaus gesto sublimuotas juslingumas, kaip daugelio italų kompozitorių ar Mocarto kūrinuose, arba ramus pasirengimas mirti, kaip Bacho veikaluose, – tai visada kažkoks pasipriešinimas, kažkokia begalinė drąsa, kažkoks riteriškumas, ir visame tame skamba antžmogiškas juokas, nemarus giedrumas. Tegu taip skamba ir mūsų Stiklo karoliukų žaidimas, ir visas mūsų gyvenimas, visi mūsų darbai ir visos kančios.“

Šiuos žodžius yra užrašęs vienas iš Knechto mokinių. Jais mes ir baigiame savo Stiklo karoliukų žaidimo apžvalgą.